

Appell til det norske folk

Taler
Christian Michelsen

Dato
15 oktober 1924

Sted
Turnhallen i Bergen

1 Mine damer og herrer.

Naar jeg som en gammel politisk landsstormsoldat, som trodde forlængst at ha uttjent sin politiske vernepligt, idag atter stiller i valgkampens linje, saa vil jeg
5 gjerne, at dere skal faa et indtryk av, at ogsaa jeg anser vort lands og vort folks stilling saa vanskelig, saa alvorlig, ja saa farlig, at den kalder paa os alle gamle og unge, mænd og kvinder for at gjøre vor pligt. Vor pligt foran et valg er ikke bare det at forberede sig til at stemme, stemmeret er i vore dage stemmepligt. Men det er ogsaa en pligt til at søke at orientere, at søke at stimulere de store masser til
10 at bruke sin stemmeret og gjøre sin pligt.

Dere vet alle, at der er to hovedsaker, som foran dette valg staar som det avgjørende, det er vort økonomiske liv og vore finansers gjenreisning og kampen mot den russiske kommunisme. Det er disse to store saker, som kommer til at
15 bli de ledende. I forhold til dem er alt det andet mere eller mindre smaatt. Jeg kan ikke si andet, end at det har ikke bare sin lyse side at kaste sig ind i en valgkamp, som efterhaanden, i tidernes medfør, og i medfør av hele situationen arter sig mere og mere som en procedure mellem partierne om hvem der har mest skyld i det som er skedd.

20 Jeg mener, mine damer og herrer, at det faar vi gjøre op en anden gang. Naar et skib er i havsnød, da gjælder det at redde skib og mandskap. Det nytter ikke at diskutere hvem der har navigert daarligst og hvem der er skyld i ulykken. Det det nu kommer an paa er ikke at kjævla om fædrenes synder. Men det er at vise sin
25 samlede vilje til atter at reise dette land økonomisk.

Det er en vanskelighet ved den finansielle situation iaar, at tallene er saa store og saa mange, at jeg tror det store menige folk har noksaa vanskelig for at forstaa dem. Det summer med tal i millioner og milliarder. Der tales om budgetter, om

underskudsbudgetter og overskudsbudgetter, og det hele blir en haard procedure, hvor det ene parti gir en farvet fremstilling, og det andet parti ogsaa en farvet fremstilling, og en stor del av vælgerne maa si sig selv, at dette er en vanskelig opgave. Hvor ligger egentlig sandheten her?

35

Jeg maa ogsaa desværre, mine damer og herrer, et øieblik gi dere nogen tal for at faa et nødvendig grundlag for det jeg har at si dere. Jeg skal forsøke at være saa nogenlunde kort som mulig hvad dette kapitel angaar. Dere vet, dere har ialfald læst i aviserne op igjen og op igjen, at Norges statsgjæld for øieblikket er omtrent
40 2 milliarder plus 205 millioner, som er kommet til senere, men som tildels og formentlig skal brukes til avbetaling av gammel gjæld. Kommunernes gjæld er mindst 1500 millioner i dette øieblik. Det vil altsaa si over 3,5 milliarder skylder Norge i dette øieblik. Naar vi nu husker paa, at i 1914 var statsgjælden 357 millioner, og at den har vokset saa betydelig i disse aar, behøver jeg bare at nævne
45 disse tal forekommer det mig, for at vise dere, at situationen er alvorlig, for ikke at si meget betænkelig. Alle disse penge skal jo betales tilbage, de skal avdrages, og selve kapitalen skal betales tilbake. Det er aldeles uundgaaelig, at den slegt, som kommer efter os, den faar en overordentlig tung byrde at bære. Samtidig maa vi huske paa, at dette resultat ikke er en følge av, at vi ikke i de aar, hvor
50 gjælden vokste saa voldsomt, har hat indkomster nok. Tvertimot, bare vor handelsflaate tok ind i aarene fra 1915 til 1920 3 1/2 milliard kroner, hvorav staten tok noget over de to i skatter. Allikevel vokste altsaa statsgjælden i disse aar fra 360 millioner til 2200 millioner. Man fortsætter med tal og tal.

55 En meget morsom statistiker hadde regnet ut, at ethvert nyfødt barn fødtes med en gjæld av 1300 kroner. Det er et nyt utslag av arvesynden mine damer og herrer. Men jeg tror ikke det hjelper saa svært at forsøke paa at indprente dette i menneskene. Jeg tror ikke dere forældre egentlig av den grund vil betænke dere paa at sætte barn ind i verden, selv om det tal som skulde falde paa de nye skulde
60 bli et enda større minus end 1300 kroner. Jeg tror i det heletat at disse tal, som teoretisk muligens kan ha sin interesse, betyr i praksis svært litet. Det er egentlig skattosedlen, som taler, og den faar vi alle. Tar vi os ikke nu sammen og forsøker at bringe orden i disse ting, vil skatterne uvilkaarlig komme til at vokse. Dyrtiden vil ogsaa vokse sammen med valutaens sammenbrud, alting blir
65 dyrere, og til syvende og sidst vil situationen bli saa alvorlig, at vi blir som folk betraktet som en pantsat bondedreng.

Derfor er der for øieblikket ikke nogen større opgave end den at forsøke at finde

70 midlerne, hvorved vi kan sette en stopper for denne gjæld. Vi maa holde op med underskudsbudgetter. Vi maa ikke alene faa budgetter, som gir balance, men vi maa ogsaa sørge for at faa budgetter, som gir en smule overskud.

Det er under disse omstændigheder litet gavnlig at forsøke paa at fortsætte den
75 procedure om hvem som har skylden. Forholdet er imidlertid faktisk det, at i disse krigsaar, da sat venstre med sin store og kompakte majoritet, og i venstre stod finansministeren Gunnar Knudsen, eller han var jo ikke finansminister den hele tid, men han stod ialfald som den der var ledende, og den som hadde den væsentligste indflydelse paa hvorledes statens penge blev forvaltet. Jeg vil ikke si,
80 at Gunnar Knudsen skal ha ansvaret for alt hvad dengang skedde, men det forekommer mig, at vi faar slaa fast den ting, at i et parlamentarisk styret land der har det parti som har magten og derved ledelsen, det parti som stolt og freidig sier, vi har magten og vi vil bruke den, det parti faar ogsaa ta hovedansvaret for hvorledes denne forvaltning har funnet sted.

85 Jeg skulde ikke ha kommet nærmere ind paa dette, hvis jeg ikke hadde set, at Gunnar Knudsen under denne valgkamp atter har forsøkt at komme til et andet resultat med hensyn til ansvaret, ikke alene saaledes at han ikke vil erkjende at venstre har noget ansvar, men ogsaa slik at han mener at høre har det.

90 I saa henseende er han forresten ganske merkelig. Under valgkampen i 1918 uttalte han: «Jeg tror nok at de som kommer efter os skal takke os for det at vi har forskaanet efterslegten for den store gjældsbyrde, som nu næsten hele den civiliserte verden kommer til at bære og lide under i en menneskealder fremover,
95 især de krigførende. Det er et lyspunkt av stor betydning for et land som Norge, at vi faar forholdsvis smaa byrder av vor gjældsstiftelse i denne tid». Dette sier han i 1918. Dengang hadde han altsaa ingen forstaaelse av, hvad vei det bar. Han hadde ikke følelsen av at vi allerede nu var kommet saa langt ned paa skraaplanet, at det gjaldt at si stop. Og saa kommer den næste valgkamp i 1921.
100 Han lever fremdeles i den skjønneste uskyldighet. Han sier: «Vore motstandere vil ha det til, at vort land er saa daarlig stillet i finansiell henseende. Det er ikke sandt, det er ikke sandt. Det er vistnok ingen overdrivelse at si», sier han, «at vort lands finansielle stilling er bedre end noget andet lands i hele verden. Jeg vet ialfald ikke noget andet land, som er bedre stillet».

105 Det var i 1921. Dengang skulde da man ialfald ment, at den ledende finansminister og lederen for et stort parti hadde nogenlunde følelse av hvor

landet laa an. Men nei. «Jeg vet ialfald ikke noget andet land, som er bedre
110 stillet.» Men vi vet, mine damer og herrer, hvorledes vi er stillet. Vi vet, at
utenfor de krigførende er der intet neutralt land, som har en saa elendig valuta
som os. Vi vet ogsaa, at utenfor de krigførende er der heller intet land, som
hadde chance for at staa saa godt som vi.

115 Men nu under valgkampen i 1924 er der gaat et lys op for ham. Nu forstaar han,
at situasjonen er vanskelig, men ogsaa den greier han. Nu sier han: «Hvis der er
noget parti, som er skyld i miséren,» altsaa misére er der, mine damer og herrer,
«saa er det saamen høire. Hvem var det som sat i spidsen for disse privatbanker
som er gaat fallit, var det venstrefolk som sat i styrene. Jeg tænker nok at det ikke
120 var mange venstrefolk som sat i disse styre. De fleste var nok høiremænd.» Nu
vet dere det, det er høire som har hele skylden for at denne misére nu er der. Det
har endelig Gunnar Knudsen opdaget, og nu faar dere vite det.

Det forekommer mig ganske urimelig fra Gunnar Knudsens side at føre dette
125 ræsonnement. Gunnar Knudsen bør vite, at først og fremst har hvem som sat i
disse bankstyrer selvfølgelig ingen verdens ting at si med hensyn til den
almindelige økonomiske misére i landet. Det spiller en ganske underordnet
rolle. Derimot har det utvilsomt nok saa meget at si, hvem der styrte rikets
finanser og hvem der var skyld i den forfærdelige offentlige gjældsstiftelse, som
130 knuger og trykker os mere end noget andet land. Gunnar Knudsen burde kunne
si sig selv, at er der noget som for øieblikket trykker, saa er det netop den
offentlige gjældsstiftelse. Det er den, som er værre end noget andet. Hadde den
norske stat istedenfor at være en institution, hvis kredit var temmelig tøielig,
fordi enhver borger i dette land og ethvert hjem i dette land hefter for dens
135 forpligtelser, været et aktieselskap og Gunnar Knudsen som chef for dette
aktieselskap hadde styret denne bank paa samme maate som han nu klager over,
at en hel del banker har været styret, saa tænker jeg nok han skulde faat se at han
hadde faat et run paa sin bank. Der er vel nemlig ingen tvil om, at av alt hvad der
har været gjort, eller ugjort, av al overdreven optimisme er der ingenting som har
140 været sterkere til at ødelægge os end den temmelig ansvarsløse maate, hvorpaa
regjering og storting i de aar har styret vore finanser. (Bifald).

Det kunde være forskjellige andre ting av polemisk art at si om dette. Jeg vil av
mange grunde nødig ta en større stund av denne forsamlings tid til denslags end
145 nødvendig. Men jeg vil om den nuværende finansminister Holmboes foredrag
bare si et par ord. Det foredrag som mine damer og herrer vet han holdt her i

Bergen. Det virket ved sin rolige og saklige form, det saa ut som et objektivt indlæg i dagens strid. Men ser man litt nærmere paa det, saa vil man desværre
150 opdage, at ogsaa her har været nok saa sterke merker av partihuden. Ogsaa her er partivæsenet fremme. Ogsaa her taler ikke finansministeren men partimannen. Det skulde dog være en opgave for en finansminister først og fremst at orientere og veilede det hele folk ut fra rent objektive betragtninger over den finansielle stilling i det heletat og ikke netop ut fra det som passer partisynet. Han
155 gjennomgaar de forskjellige budgetter. Eksempelvis skal jeg der nævne, at han sammenligner Hagerup Bulls budget med statsminister Blehrs, og han kommer til det resultat, at det ikke er Hagerup Bull som har gjort noget forsøk paa at stanse flommen. Nei det forsøk blev først gjort, da statsminister Blehr kom til roret. Dette, mine damer og herrer, strider mot alle faktiske forutsætninger.
160 Men den ærede finansminister glemmer ganske, at vi foruten et ordinært budget ogsaa har et ekstraordinært budget, og hadde han studeret det tilstrækkelig, vilde han ha set, at Hagerup Bull var den første, som tok det store løft for virkelig at komme nedover.

165 Der er flere andre og lignende ting i finansministerens foredrag, som jeg ikke skal opholde mig ved. Jeg tror han har været i god tro, men jeg vil indtrængende henstille til ham, jeg vil be ham om, naar han for fremtiden behandler landets finanser, at behandle dem ut fra det synspunkt at finanser er i vore dage en saa alvorlig ting, at de bør hæves op og tages ut av partipolitikken. (Voldsomt
170 bifald).

Vor ærede nye statsminister Joh. Ludw. Mowinckel har ogsaa været inde paa disse ting. Han har ogsaa saavel i regjeringens erklæring som i et hyrdebrev han har indrykket i flere aviser været inde paa den finansielle stilling og ogsaa der er
175 der efter mit skjøn en noksaa stor misforstaaelse, en noksaa stor fortielse, men jeg vil av flere grunde ikke komme ind derpaa. Dere mine damer og herrer kjender Joh. Ludw. Mowinckel, dere kjender baade hans gode sider og hans svake sider. Dere vet at han i mange retninger har været en god mand for denne by, at han har en varm kjærlighet til fædrenebyen, at han vistnok paa sin maate
180 elsker sit land like saa høit og like saa varmt som nogen av os andre. Men, min psyke staar ganske stille, naar jeg i denne tid skal søke at finde en linje i denne førers og leders politik. Jeg kan ikke finde linjen og jeg har derfor vanskelig for at bedømme ham retfærdig. Jeg vil derfor av mange grunde nødig gaa i detalj. Jeg vil bare uttale det ønske, at naar vi ved næste korsvei, ved næste valg møter Joh.
185 Ludw. Mowinckel, at han da maa ha fundet sig selv, og at vi da maa finde en

anden Joh. Ludw. Mowinckel end den vi i disse dage har at slaas med. (Bifald).

190 Naar man mine damer og herrer skal forsøke at forklare den økonomiske misére,
hvori vi befinner os, saa tror jeg vi kommer lettest og hurtigst til et resultat ved
at si at like saa sikkert som en nationalforsamling og en regjering ikke er andet
end et utslag av de kræfter som lever i folket, likesaa sikkert er den finanspolitik
som disse storting og denne regjering har ført, ikke hverken værre eller slettere
end hvorledes vi, det store folk, førte den. Den samme overvurdering av
195 guldflommen og papirmængden, den samme mangel paa forstaaelse av at disse
økonomiske bølgeslag som kom paa den maate de gjorde, de maatte gaa tilbake
paa samme maate. Den samme foragt for de økonomiske love, som kjendetegnet
vore jobbere, vore kommuner, en stor del av vor forretningsstand, den samme
aand, det samme syn, det var ogsaa regjeringens og stortingets, og der er vel ikke
200 nogen tvil om at det ikke er retfærdig at forsøke paa at lægge skylden over paa
nogen enkelt, eller noget enkelt parti. Vi var dengang omtrent alle like gode. Vi
laa under for krigspsykosen og gik paa der hvor vi kunde. Vi trodde at denne
herlighet skulde vare evig,, og det trodde ikke mindst stortinget.

205 Derfor er der efter min mening liten gagn og liten nytte i at fortsætte dette
opgjør. Det som nu kræves er, at vi alle forstaa, at nu maa skeen tages i en anden
haand. Nu maa vi forsøke atter at gjenreise vor økonomi. Nu maa vi glemme alt
det som skiller, men i gjerning vise at vi virkelig vil noget. (Bifald).

210 Vort lands stilling er vanskelig, derom kan der ingen tvil være, hvor vanskelig
kan i dette øieblik ingen se. Men særlig vil jeg si, at for den ungdom som nu trær
ut i livet, den ungdom som skal arbeide under de økonomiske og trykkede
finansielle forhold som hviler tungt over os, den ungdom vil ikke faa nogen let
opgave. Jeg kan forstaa den ungdom som har betænkeligheter ved at sætte ind
215 noget nyt under forhold som de nuværende, men denne ungdom kan vi ikke
undvære og denne ungdom vil heller ikke undvære gamle Norge. Derfor vil jeg
særlig rette en appel til denne ungdom, at den maa ta fremtiden i sin haand. Det
er dere mine unge venner som fremtiden tilhører, eller rettere sagt som faar se at
skride ind der hvor de ældre generationer ikke har vist sig at være den vanskelige
220 opgave voksen. Det er dere som skal bære landet fremover. Det er dere som skal
betale de store skatter, og dere faar gjøre hvad dere kan i denne krise, industrielt
og kommersielt, som vi nu gjennomgaar. Den hadde ikke været efter mit skjøn
halvten saa farlig, ikke en brøkdel saa farlig, hvis den bare hadde indskrænket sig
til paa gammel vis til at være en kommersiel og industriel krise. Den virker akut

en stund, den slaar meget ned av det som er ondt at se bli slaat ned. Den flytter
værdierne over, men man reagerer hurtig og faar atter kræfter. Men hvad der
efter mit skjøn gjør denne krise saameget vanskeligere, saameget tungere, det er
den forfærdelige offentlige gjæld til stat og kommune som tyngder. Denne gjæld
230 gjør at vi i mange og lange aar maa trekkes med en skattebyrde som maa virke i
høi grad trykkende paa hele vort næringsliv. Den vil længe ha den mest
avgjørende indflytelse paa vor valuta. Den vil kræve dobbelte anstrængelser for
at faa vor valuta og krone op igjen. Derfor vil opgaven for dere unge ikke alene
være den at vise arbejdslyst og arbejdsglæde i det nye dere starter, at gaa paa med
235 godt mot. Hovedsaken blir at holde de herrer som er Deres repræsentanter i stat
og kommune i ørene slik at de forstaar at det er Deres, skatteydernes, penger de
steller med, og de faar være saa snil at sette tæring efter næring. (Bifald).

Den krig som netop nu er avsluttet, den har selvfølgelig hat sin store indflydelse
240 ogsaa paa utviklingen av alle økonomiske forhold. Den har forarmet vort gamle
Europa. De gamle teorier om at en saadan krig skulde gjøre de neutrale rike
samtidig som den kunde ødelægge de krigførende, har vist sig ikke at holde stik.
Vort neutrale land har ialfald sandelig faat betale sin andel i krigsomkostningene
saa godt som nogen, selv om det villig skal erkjendes at dette først og fremst er
245 vor egen skyld. Men det er ikke bare paa det finansielle omraade at vi merket det.

Vi har set hvorledes arbeiderbevægelsen har tat fart efter krigen. Nu er det klart
at efter en slik krig, og efter at vi har set industrialismen holde sit indtog i vort
250 økonomiske liv er det ganske naturnødvendig at arbeiderklassen marscherer op,
intet er naturligere. Vi maatte være forberedt paa det selv uten krigen. Naar vi
faar en industribefolkning og naar alle vore industrielle forhold blir saa
omændret som de er blit i de senere aar, efterat den moderne teknik har tat
naturkræfterne i sin tjeneste og efter at industrien og ogsaa storindustrien har
255 omkalfatret alle forhold og tat den væsentligste del av produksjonen i sin haand
er det en selvsagt ting, at der maa opstaa nye problemer ikke mindst for
arbeiderne. Saaledes har det været i alle land, og saaledes maatte det ogsaa
komme hos os. Dere vet hvorledes arbeidernes opmarsch ogsaa politisk har gjort
sig gjældende i alle land. Dere vet at i Sverige har de ikke mindre end to gange
260 hat sin socialistiske regjering. Dere vet at England for øieblikket har hat sin som i
disse dage er faldt. Der er om disse regjeringer at si at de har efter mit skjøn vist,
at om de end kan feile i mangt og meget, og ogsaa i sit økonomiske syn, saa har
regjeringerne i disse lande, de rent socialistiske regjeringer, repræsenteret saa

265 megen dygtighet og saa megen fremsynthet, at der ikke kan være nogensomhelst
tvil om, at de er fuldt jevnbyrdige med de borgerlige, at de har ret til at ta sin
andel av folkenes styre.

Mine damer og herrer, hvorledes har denne samme bevægelse artet sig hos os,
270 hvor har vi set spor av en socialistisk bevægelse, en socialistisk politik, en
socialistisk leder som har hat det samme utsyn, det samme oversyn som f.eks.
Hjalmar Branting i Sverige og MacDonald i England? Det er ingen fare i et
samfund at arbeiderklassen rykker frem. Det er ingen fare saalænge den har
ledere som forstaar at arbeiderklassen har et berettiget krav paa sin
275 emancipation, men selvfølgelig der er de store samfundsinteresser, de store
fællesinteresser som maa gaa forut for enhver klasseinteresse. Det har
MacDonald forstaat, og det har Branting forstaat, og derfor har de greiet sine
ting saaledes at de har kunnet gaa av og efterlate sig et styre og en økonomisk
ordning, som der staar respekt av. Branting har hat en mand som heter Thorson
280 som finansminister, en mand som er vokset direkte ut av folket, en fuldkommen
autodidakt. Han har hat en meget vanskelig og tarvelig ungdom. Han har hat
meget at staa i. Men jeg vil faa lov til at si saa stort ord, at større finansiell innsikt
og roligere og mere overlegent oversyn over alle de økonomiske problemer som
utgjør et moderne samfund har jeg ikke truffet hos nogen økonomisk professor.
285 Det viser, mine damer og herrer, at vi skal ikke være bange for arbeiderklassens
opmarsch, naar den forstaar til enhver tid at sette særinteresserne tilside for de
store fællesinteresser.

For der er nemlig i vort samfund visse store ledende fællesinteresser som maa gaa
290 forut for alt andet, og som selvfølgelig i ethvert samfund som skal holdes oppe,
maa værnes om. Det har disse socialistiske regjeringer gjort. Men hvad gjør vore
socialister. Det som gjør denne valgkamp i mine øine saa sørgelig, saa trist, det er
at vi har et stort parti som ikke arbeider paa en jevn fremadskridende utvikling
av arbeiderklassens interesser, men som har adopteret den krigsabort som kaldes
295 den russiske bolsjevisme og som truer os med at heise borgerkrigens flag og som
truer med at ødelegge baade land og folk. Det er ikke saa farlig, naar man har de
fiender utenfor sig, men det virker baade trist og nedstemmende, det virker i høi
grad svækkende for aandsevnen og viljen til at kaste sig inn i kampen, naar man
ser de fænomener i sit eget folk. Det er dette som er det triste ved den nuværende
300 situation efter min mening. Jeg kan saa godt forstaa en arbeideremancipation.
Dette samfund, det indrømmer vi alle, er langt fra endnu noget ideelt samfund,
hvis det nogen sinde kan bli det. Det kræver forbedring paa mange, mange

omraader, og det kræver at vi alle hver i vor stand forstaar at over
305 klasseinteresserne staar de store fællesinteresser som vedkommer det hele folk og
ikke nogen enkelt klasse. Men den udvikling som skal finde sted, den maa
foregaa efter evolutionens love, efter sammenhængende organisk fremskridt,
ikke ved hjælp av revolution, ikke ved hjælp av brudd paa alt det bestaaende,
ikke ved at øve vold mot landsmænd.

310 Saalænge vor nuværende arbejderbevægelse væsentlig lar sig lede av disse kræfter
saa længe er det en selvsagt ting at det er borgerskapets baade ret og pligt at opta
denne kamp, opta den med alle midler og med al den styrke man raader over.
Med denslags folk forhandler man ikke, til denslags folk sier man ganske
315 simpelthen, vel vil dere ha kamp saa skal dere faa den. Der er intet avskyeligere i
et folks liv end en borgerkrig, men vil dere ha den skal dere selvfølgelig faa den.
Der er ingen anden vei at gaa, enhver undfaldenhet og enhver lefling med disse
ledere er en forbrydelse mot vaart land, mot vor ungdom, mot vor kultur, mot
vore hjem (voldsomt bifald).

320 Og her mine damer og herrer oplever vi et andet trist syn. Det er at et stort
politisk parti, det Norske venstreparti som vel, det maa jeg faa lov til at si, har saa
store og hæderfulde traditioner i vort folks liv, at dette parti virkelig lar denne
kommunistiske bevægelse faa lov til at vokse frem som en bevægelse som man
325 skal kurtisere, hvis stemmer man skal bruke, som man til og med hjælper ved at
sætte dens ledere ind i meget ansvarsfulde stillinger, f.eks. naar man sætter en
mand som Scheflo som erklærer aapent og ærlig at han faar sine ordrer fra
Moskva og skal handle i overensstemmelse med disse ordrer, naar man sætter
den mand ind i stortingets utenrikskomité.

330 Det er en lefling og en undfaldenhet av den art at vi kan være fristet, ialfald har
jeg været det, til at spørre sig selv: Er virkelig dette borgerskap saa dekadent, er
det kommet saa langt det virkelig av bare simpel undfaldenhet finder sig i at føre
en slik politik? Dere skal huske paa, at de gamle kulturer, den antikke kultur
335 blev ikke slaat ned hverken av krig eller av barbarer, det var ikke det som ødela
den. Men Roms kultur sank i grus mens borgerne gik omkring paa gaten og
jobbet, den ene gik til sit akerbruk og den anden gik til sit kjøbmandskap. De gik
der og ante ikke faren, de gik der og saa let og overlegent paa livet, og folket
forsumpedes indenfra og til syvende og sidst sank denne kultur i grus. Jeg har
340 spurt mig selv i denne tid, er det en lignende opløsningsproces vi gaar i møte? Er
der saa megen svakhet, saa megen lefling, saa meget partisind, saa litet

mandsmot i vort folk, at det virkelig i længden lar sig by dette? (Bifald).

345 Der er i vort politiske liv mange fænomener som har forundret os, ialfald os som hører til en ældre generation. Vi som fant, at det som gav vort politiske liv interesse i vor ungdom, det var den idealitet som var over det, det var at vi slos for ideer, at der var noget som fyldte vort sind, noget som trak os ut fra det almindelige dagsverk over i arbeide for noget som vi følte vedkom det hele folk
350 og ikke bare os som en enkelt klasse. Vi trodde paa fremskridt. Det gamle venstre det trodde ogsaa paa fremskridt.

Det gamle venstre hadde paa sit program, som dere alle vet, først og fremst sparsomhet i statshusholdningen. Saa hadde det forenkling av embedsverket.
355 Saa hadde det en kamp paa livet mot det gamle byraakrati, et byraakrati som ikke var meget moderne, et byraakrati som hang i de gamle embedsformer, men som var helt igjennem hæderlig, et byraakrati som aldrig søkte at mele sin egen kake, som stod ubestikkelig der hvor det stod, fordi det trodde det hadde en gammel nedarvet ret til at tjene paa det. Om det nuværende venstres sparsomhet
360 i statshusholdningen skal vi ikke snakke for høit. Dets forenkling av embedsverket er blit praktiseret paa den maaten, at vi har faat en hær av funktionærer, mangfoldig gange større end noget andet land med tilsvarende folkemængde trenger det. Det er en klar sak, mine damer og herrer, at naar vi er kommet derhen at den almindelige mand anser det at faa en stilling, en
365 forsørgelsesstilling i stat eller kommune som det høieste ideal for sin stræben, ja, saa er vi kommet langt paa vei. Den ting at hjelpe sig selv, at skape sin egen selvstændige virksomhet, at skape sit hjem og at se det vokse op ved eget arbeide, det skulde da være et ganske andet maal for ungdommen og for den som vil arbeide sig frem. (Bifall).

370 Istedetfor har vi nu faat en funktionarisme som brer sig og brer sig, som hvor hæderlig dens enkelte medlemmer end kan være dog ikke kan virke andet end som sop paa samfundet. Hvor en funktionarisme tar slik overhaand som denne har gjort, kan den aldrig i længden andet end virke skadelig paa alt det som skal
375 frem i et samfund. Der har altsaa det nye venstre optat en anden linje end det gamle. Det gamle hadde forenkling av embedsverket paa sit program. Det nye har sat ind en hær av funktionærer som er større end nogen vi har hat tidligere.

Saa var det endelig det med det gamle venstre at det satte frihet, den personlige
380 frihet noksaa høit. De gamle venstremænd de trodde paa friheten, de trodde at

friheten var den store kulturbærer og lysbringer. De visste endvidere at det ikke i første række er forbud og tvang som gjør menneskene gode. De visste at statens, det vil si det offentliges omsorg, samfundets rammer skal være saa rummelig
385 som mulig og denne ramme skal ikke omslutte mere end absolut nødvendig for at sikre borgerne orden og sikkerhet i det samfund hvori de lever. De visste saa udmerket godt, at dersom denne ramme blev gjort for trang, blev det ogsaa saameget vanskeligere at holde disse love. De forstod at et folks retsbevissthet maa reagere hvis staten uten absolut nødvendighet blander sig ind paa
390 omraader, hvor den ikke har nogen bydende trang til at være tilstede.

Vi vet hvorledes det nye venstre har stillet sig til forbud og tvang. Det behøver ingen nærmere kommentar. Men jeg mener, at det er rigtig at slaa fast, at naar dette som nu kalder sig venstre stadig paaberber sig sine ærerike traditioner,
395 skal de være litt forsigtige med det. Det er ikke nok at man har sine fædres navn. Det er ikke nok at man indbilder sig at man repræsenterer et sammenhengende virke, en sammenhengende utvikling i fædrenes liv. Nei, mine damer og herrer, hvis det bare er rammen som er tilstede, hvis det bare er rammen som er igjen, men indholdet er blit et ganske andet, hvis det paa alle felter reageres mot det
400 som var fædrenes liv og opfatning, saa er der svært liten nytte i at kalde sig venstre. Min opfatning er, at hvis vort venstre ikke atter kan vende tilbake til de gamle kulturverdier, til det gamle syn paa friheten og dens betydning i menneskenes liv, saa vil dette venstre før eller senere allikevel maatte falde sammen. Det er ikke venstre længer som repræsenterer den moderne utvikling.

405 Det er ikke venstre som længer sier, vi har utviklingen og vi har fremtiden i vor haand.

De taler saa meget om reaktion. Det er reaktion og det er reaktion, og saa tror de de skrømmer folk ved at kalde dem reaktionære. Men hvad er reaktion mine
410 damer og herrer? Hvad er livets mangfoldige spil andet end en uavladelig veksling mellem aktion og reaktion? Slik er det jo i hver enkelts liv, og slik er det i samfundslivet. Naar vi gjør en dumhet i vort private liv, og det gaar op for os at vi har gjort en dumhet saa retter vi paa det, det gjør ialfald et nogenlunde
415 forstandig menneske. Og har man i livet kjørt for fort eller gjort ting saa man forstaar at nu er man inde paa gale veie, saa er det ikke reaktionært men bare sund menneskeforstand naar man søker at rette paa det mest mulig. (Bifald).

Det er en fornektelse av alt fremskridt i verden at tro at dette fremskridt altid

skal gaa i en lik linje og at ethvert tilbakeskridt er av det onde. Nei, livets fremskridt gaar ikke i rette linjer det gaar i bølgeslag. Det gjør det i alle forhold. Det gjør det i menneskelivet og samfundslivet, og det at forstaa at man har feilet, det at forstaa at man har kjørt for fort, det at forstaa at man nu maa ta rev i
425 seilene, nu maa vi rette paa dette, nu maa vi gjøre dette paa en anden maate, det er grundlaget for al forstandig, for al sund utvikling i et folk. (Bifald).

Det er dette vore politikere har saa vanskelig for at forstaa. De tror, at man maa alltid holde linjen. Man maa ikke gjøre noget tilbakeskridt, om det er aldrig saa
430 dumt det de har gjort. De binder sig i gamle formler og de tror, at derved er de i pagt med fremskridtet. Dette er imidlertid en stor misforstaaelse. Det er dette som gjør at politikerne i alle lande i den tidsalder vi nu gjennomlever sees paa med mere eller mindre suspekte øine, om man ikke netop vil bedømme dem saa haardt som enkelte, f.eks. den bekjendte videnskabsmand og tænker og digter,
435 alting paa engang, Bernhard Shaw, som dere kanskje kjender og har læst. Der er meget oversat av ham, og endel av hans stykker er opført paa teatret. Der var et møte for en tid siden i videnskabsselskabet i London. De diskuterte astronomiske emner. De diskuterte spørsmålet om hvorvidt man kunde tro, at disse kloder var bebodd. Og der blev git meget indgaaende besvarelser baade i
440 den ene og den anden retning.

Saa reiste Bernard Shaw sig. Han var ikke astronom. Han sa: Tillat endelig en lægmand at si et ord, naar nu alle dere andre har disket op med videnskapen. Jeg for min part er ikke i tvil om, at disse verdener deroppe er bebodd. Og vet dere
445 hvorfor? Siden krigen og under krigen og efter krigen og alt hvad der staar i forbindelse med det, er denne vor stakkels klode blit oversvømmet av daarlige politikere. Og hvorfra kommer de? Jo, det er de andre kloder, som sender alle de sindssvake politikere over til os. (Bifald). Det lar sig ikke negte, at en politikers kurs for øieblikket ikke er meget stor i noget land.

450 Jeg skal fortælle Dem et andet eksempel i en alvorligere retning. Der gik to engelske studenter en dag og spaserte i Hyde Park. Det var like efter krigen. Der kom den ene ambulanse efter den anden med saarede invalider. Disse studenter stod og saa paa alle disse saarede og paa al denne ulykke og elendighet. Saa sa den ene til den anden: Det er forfærdelig trist dette. Tänk hvilken forfærdelig ulykke disse mennesker har bragt over verden. Tänk hvilket ansvar disse politikere, som ganske letsindig styrtet os ut i denne krig, som vi kunde ha undgaat har paa sig. Se paa invaliderne, se hvor ungdommen er ødelagt i alle land nu, hvor alt ligger

460 dødt og nede. Der trænges generationer forat bygge op igjen, hvad der er
ødelagt. Ja, sa den anden, det er riktig nok. Men det er ikke det værste. Det
vørste er, at denne krig og disse politikere de har gjort os til invalider. De har
berøvet os troen paa det menneskelige fremskridt, de har berøvet os troen paa, at
vi atter skal kunne reise os. De har berøvet os troen paa, at der er en
465 fremskridtslinje i det menneskelige liv og at denne linje skal holdes. Der har
været en strid mellem deres liv og den lære de har forkyndt, at de gik i krig for de
smaa nationer. De har forkyndt, at de gik i krig for ret og retfærdighet, for at
føre en human krig. De har svigtet os paa alle omraader. Ikke paa et eneste
omraade har de holdt, hvad de har lovet. De har ganske simpelt git sig skjæbnen
470 i vold. De har gjort invalider av hele den unge slekt. De har bidradd til at denne
slegt nu ser paa sin opgave ganske anderledes pessimistisk end de gjorde for
nogen aar siden. Det er i grunden deres største forbrydelse.

Jeg kan ikke negte for, at der er meget i den opfatning. Der er meget i den
475 opfatning, at slik som linjene har været trukket op efter krigen er der
overordentlig meget som maa virke forstemmende paa ungdommens sind. Det
er som om de rene og klare linjer er forlatt. Det er som om alt det man trodde
paa før krigen, om det ikke gik fort saa dog altid fremad, at alt dette er forbi.
Mange saadanne sterke irrationelle kræfter har kastet sig inn i samfundslivet og
480 stænger for fremskridt paa saa mangfoldige omraader.

Jeg har i den senere tid saa ofte gaat i mine egne tanker og forsøkt paa at forklare
mig, hvorledes den russiske import av kommunismen her i landet kan
psykologisk forklares. Jeg erkjender, at jeg er blit staaende med et eneste
485 spørmaaltsegn. Det hænger saa forfærdelig litet sammen med hele vor
folkekarakter. Vistnok er vi et stridbart folk, vistnok førte vi i oldtiden alle de
borgerkrige vi bare kunde, naar vi ikke hadde andre at slaas med, og vistnok
hænger der i vort folk noksaa megen eventyrtrang. Vikingebloodet og meget
andet gjør, at alt som er over evne og alt som ligger utenfor det almindelige
490 tiltaler vor fantasi. Men det er ikke tilstrekkelig at forklare fænomenet. Heller
ikke krigstiden paa den ene side og efterkrigstiden paa den anden med sit
materialistiske livssyn, med sin jobbing, med alt dette, som fulgte med av stygt
eller ialfald mindre pent i den tid. Men at det har fremstillet sig for ungdommen
som en gjennomgaaende mangel paa idealitet. De har hat en trang til at fylde sit
495 sind med noget, som laa litt høiere. Det har været en naturlig trang til idealitet,
som oprindelig har ført dem op i disse idealer og da særlig i kommunismen.
Nuvel, kommunismen som aandsretning og kommunismen ogsaa som en

politisk partiretning, saa længe den staar paa samme grund som os andre, har
500 den selvfølgelig akkurat samme berettigelse som en hvilkensomhelst anden
samfundsretning. Den er jo ikke noget nyt i historien. De første kristne vil man
jo mene var kommunister. Selv Kristus har man jo fremstillet som den første
kommunist. Der er altsaa intet til hinder for at en ungdom, som finder sin ideale
trang tilfredsstillet ved denne virkelighetsfjerne idealisme, denne politiske form,
505 som kaldes kommunisme, at de søger den. Men at vort folk virkelig kan la sig
forlede til at tro, at disse metoder fra Moskva, at de som præker vold, og som
præker mord og som præker borgerkrig, at de i længden kan faa nogen
klangbund i vort folk. Det forstaar jeg ikke.

510 Vi har en klasseforskjel i dette land, som er kanske mindre end noget andet sted.
Vi har en bondebefolkning som har sine røtter fast i gammel national jord. Vi
har en sjømandsbefolkning og en fiskerbefolkning, for hvem friheten, friheten
til inden sin bestemte grænse at øve sin gjerning og sit yrke paa den maate, som
tilfredsstiller dem bedst, er noget av det de sætter aller mest pris paa. At man da
515 skal gaa til Moskva for at hente ind en metode og en form, som vistnok passer i
Moskva - det er czarismen paa den anden maate. Det russiske folk har været
mishandlet gjennem generationer av czarismen og overklassen. Det blev holdt
nede, paa alle mulige maater. Saa lærte Lenin knepene av czarismen, og han tok
selv og agerte czar, og han indførte sit system, og tvangen for de russiske borgere
520 er i dette øieblik fuldkommen likesaa stor som den nogensinde har været under
czarismen. Den har ingenting med frihetsbevegelsen at gjøre, ingenting med de
kræfter som skulde kunne begeistre en ungdom. At dette kan gaa i Rusland er
ikke urimelig, men at man virkelig mener at her skulde være jordbund for denne
lære, at dette skulde være noget for det norske folk har altid staat for mig som
525 noget ganske uforstaaelig. Jeg haaber, at likesom krigsperioden gav os mange
epidemier, saa er dette ogsaa en aandelig epidemi, som er kommet. Det er en
efterkrigssygd, som har grepet store dele av vort folk. Jeg har det sikre haap,
at den sunde sans atter vil komme til at reagere, og at den sunde sans atter skal
vise os et folk, som forstaar av vore fremskridt og vor fremtid maa bygges paa
530 national grund. Den maa være i pagt med vore bedste nationale traditioner. Den
maa være lydhør for vore nationale instinkter, og den har intet at gjøre med
russiske metoder. (Bifald).

Det kunde kanske i forbindelse med valgene være føie til at tale nogle ord om
535 det, som jeg for min part vil kalde fremtidens politik her i Norge. Vi har alle
sammen, tænker jeg, følelsen av at det parlamentariske system har i den sidste tid

svigtet ganske betydelig. Parlamentarismen har ikke lenger i noget land den kurs som den har hat. Det ligger i mange forhold. Men et faktum er det overalt, at
540 den er i tilbakegang. Den har git sig utslag i at man stadig længes efter hvad man kalder sterke regjeringer i forskjellig form og paa forskjellig maate. I Italien har man, som dere vet, indført fascisme, som muligens er noget som passer for Italien, men som sikkerlig ikke vilde passe for os. Vi faar nok indtil videre forsøke at kjøre med de redskaper vi har. Vi faar forsøke paa at gjøre endnu
545 noget ut av denne parlamentarisme, saa at den kan bli virkelig stemmende med vor nationale følelse og vore krav til et frit, selvstendig, konstitutionelt styre. Men forholdene er blitt vanskelige. For parlamentarismen hadde sin blomstringstid og sit opkomme i England, dengang da der kun var to partier. Da var den grei og klar. Dens teknik var nogenlunde enkel. Naar valgene gav det
550 ene parti flertal, saa overtok det regjeringen, og det hadde den saalænge indtil vælgerne snudde og mente, at nu vilde de forsøke de andre. Saa kom de liberale til magten f.eks., og saa overtok de regjeringen. Det var den oprindelige og enkle form for parlamentarisme. Nu er det ikke lenger saa enkelt. Nu har vi faat en række partier. Den dag kommer formentlig ikke mens de fleste av os lever
555 ialfald, at vi bare vil faa se to partier igjen her i Norge.

Partierne har en stadig tilbøielighet til at differentiere sig. Der blir stadig en større og større differentiering, stadig flere og flere partier. Vor nye valgordning, som vi maatte gaa med paa, forholdstalsvalg, listevalg, var nødvendig. Men den
560 har yderligere ogsaa svækket parlamentarismen. Saa længe vi hadde flertalsvalg var der endnu nogenlunde mulighet for, at vi kunde faa et flertal, som virkelig var regjeringsdygtigt. Nu har vi ikke lenger mulighet for at faa et saadant flertal. Men en handledygtig regjering, en regjering, som til enhver tid har den fornødne støtte i stortinget, det maa vi ha. Mindretalsregjeringer vil ifølge sin
565 natur bare være nogle svake regjeringer, som er nødt til at holde sig oppe ved alle slags mere eller mindre urenslige kompromiser. Og de store linjer i et lands politik kommer til at utviskes, hvis dette regimente i længden skal fortsætte.

Hvad kan der gjøres for at rette paa dette? Ja, det er ikke saa let. Det er lettere at
570 stille spørsmålet end at besvare det. Men jeg tror, at en høining av hele vort offentlige liv, en løftning av hele vort politiske liv op i et litt andet plan end det, hvori vi nu arbeider, allerede vilde gjøre underverker.

I saa henseende har det nu saa sterkt utviklede partivæsen sine overordentlig
575 sterke skyggesider. Om vi kunde tænke os den virkelighetsfjerne og næsten

utænkelige tanke, at vi atter fik et storting av karakter som riksforsamlingen paa Eidsvold i 1814. Tænk om vi var i nød eller landet var i fare og der saa kom en nationalforsamling, som repræsenterede det bedste av nationens mænd og
580 kvinder. De kom der for efter sin bedste overbevisning at drøfte fædrelandets anliggender og træffe de avgjørelser, som de fandt heldigst og tjente til fædrelandets gavn. De var ikke bundet av nogen partiorganisation. De var ikke bundet ved programmer, de var ikke bundet paa den maate, at enhver fri meningsutveksling i grunden bare er humbug. Nu er de bundet før de kommer.
585 Diskussioner, debatter og drøftelser, som mellem voksne mennesker skulde være avgjørende, betyr ingenting. De er bundet paa forhaand og de har at stemme efter programmet. Stemmer de ikke efter programmet, saa staar gjenvalgets spøkelse som et menetekel paa væggen bak dem. Det værste som kan hende en politiker er at bli truet med gjenvalget. Kunde vi faa et slikt storting, hvor
590 selvstendige og uavhengige mænd og kvinder møttes for at arbeide efter sin bedste overbevisning og uavhengig av alle valgprogrammer, uavhengig av alt det, som ellers binder paa forhaand, uten altid at ha gjenvalgets spøkelse for sig, saa skulde vi faa se, at vi fik mere orden i vort politiske liv end vi har hat det til dato. (Bifald).

595 Taktikken spiller en overordentlig stor rolle i denne tid. Taktikken er atter et resultat av alt dette som vi ikke egentlig tænker paa kan bidrage til at hæve politikken. Den har saa vanskelig denne taktik som skal ta alle disse hensyn for at holde sig flytende, den har saa vanskelig for egentlig at trække og drage
600 betydelige mænd og kvinder ind til det politiske liv. De fleste eller ialfald mange av dem jeg kjender har efter nogen aars ophold derinde i den luft og det miljø hat en følelse av at der likesom hang noget urent ved dem. Det var likesom der var en mindreværdiggjørelse av hele deres personlighet, hele deres frie overbevisning. Der var ikke plas for fribaarne mænd som gik til sin gjerning uten
605 sidehensyn, uten personlige hensyn, uten for at vinde noget, hverken i den ene eller den anden retning, bare med det formaal en given situation at værne fædrelandet.

Vi har et eksempel i forbudet. Jeg for min part, mine damer og herrer, kan fuldt
610 ut respektere enhver hæderlig og ærlig forbudsmand, men jeg har vanskelig for at respektere de folk som ganske og udelukkende av taktik slutter sig til forbudet, folk som aldrig har gjort sig nogen bekymring med at negte sig selv et godt glas naar det krævedes, folk som aldrig har fundet at forbudet i og for sig selv var en samfundsbevægelse som var berettiget, men som av taktiske politiske

hensyn, for at samle forbudsstemmer til venstre, gir sig til at gjøre alliancer med forbudet. Dette er en følge av den moderne politiske taktik. Den virker selvfølgelig ganske forstemmende. Den maa virke forstemmende paa alle for hvem de store linjer og en litt renselig politik er det avgjørende.

620

I min ungdom dyrket vi en mand som het John Stuart Mill som dere formodentlig kjender. John Stuart Mill staar ialfald for mig som et av de betydeligste, rikeste og bedst utstyrte mennesker, baade fra evnens og karakterens side som jeg nogensinde har læst noget om. Han var hele den engelske ungdoms helt, han var deres avgud, fordi han var en mand. Han fulgte linjerne for sin offentlige optræden enten de saa behaget den ene eller den anden. Der var for ham en eneste stor lov i hans personlighet. Det var denne lov aldrig at komme i uoverensstemmelse med sig selv. Den bar ham oppe over alle vanskeligheter og den gjorde at han stod som et lysende eksempel. Den gjorde at al ungdom, al intelligent ungdom, alle de som virkelig følte den nye tid som dengang indvarsledes, følte den tids pulsslag, de fulgte ham som sin store fører.

630

Saa skulde Stuart Mill ind i politikken. Han blev stillet i en arbeiderkrets i London hvor den allervæsentligste del av vælgerne simpelthen bestod av arbeidere. Han stillet sig med et ganske kort program, hvori han sa at det var hans mening at arbeide for ethvert rimelig krav for arbeiderklassen. Han sluttet med at si, at arbeiderklassen maatte ogsaa forstaa at foran for arbeiderklassens interesser gik de store samfundsinteresser. Saa reiste en mand sig nede i forsamlingen og sa: Det er freidig av Stuart Mill at stille sig i denne forsamling, han som paa et offentlig møte ganske nylig har sagt, at det er forfærdelig hvormeget arbeiderklassen endnu mangler i almindelig oplysning for at den paa nogensomhelst maate kan fylde sin plads i samfundet. Han som har sagt at de maa bygge saa og saa mange skoler og at der skal saa og saa meget til til arbeiderklassens opdragelse, for endnu er den ikke moden til at utøve nogen politisk gjerning. Han som har sagt til dere som henger ved Deres kirke, at han er en erklæret fritænker, kan dere virkelig stemme paa en saadan mand? Jeg henstiller til Stuart Mill at besvare min interpellation, har De sagt dette? Saa reiste Stuart Mill sig og sa: «I did» punktum. Der blev først en stilhet og saa en brusen i forsamlingen. Men hele forsamlingen følte instinktmessig, at de stod likeoverfor en mand, likeoverfor et mandfolk, for hvem den personlige overbevisning, det at være i overensstemmelse med sig selv, det er meget mere end alle andre goder og værdier, og de valgte ham med stort flertal. (Bifald).

650

655 Det er slike folk, mine damer og herrer, vort offentlige liv trenger. Vi har ikke mange av dem for tiden. Der blir utvilsomt enda færre. Men alt som kan bidrage til at hæve personlighetens vekst i vort offentlige liv, alt som viser respekt for den personlige overbevisning, det maa et myndig og frisindet folk sørge for at stemme frem til stortinget, hvis ikke hele vort offentlige liv skal forsumpes.
660 (Bifald).

Der har under denne valgkamp, som dere vet, gjentagne gange været talt om samling. Der har været talt om samling fra høires side, og der har været talt - likesaa avvisende - om samling fra venstre. Jeg vil faa lov til at si nogen ord om
665 denne samling. Jeg for min part er nemlig ikke i ringeste tvil om at denne samling vil komme og maa komme om ikke med det gode saa med det onde. Men jo før den kommer desto mindre tap for landet og hele vort politiske liv. Naar et folk staar slik som vi faktisk staar for øieblikket paa randen av en avgrund, gjælder det sandelig at man tar sig sammen, at man lar de forskjellige
670 partiinteresser og partisyn vige for de store linjer. Vi som føler at vi for tiden staar ved et tidsskifte, og at en ny tid er ifærd med at holde sit indtog, en ny tid som i mange ting vil omforme alle vore samfundsvilkaar, vi vet at denne nye tid og dette nye tidsbillede endnu ikke har tat sin faste form. Vi vet ikke hvorledes den endelige form vil bli. Vi bare føler at den nye tid er i anmarsch og at den nye
675 tid vil kreve sine nye former. Men enten den nye form blir den ene eller den anden, er der ingen tvil om at den maa bygge paa det store princip av chauvinismen mellem folkene, den gamle kampstilling og chauvinisme mellem folkene maa avløses av noget ganske andet, av solidaritet mellem alle folk. Den maa avløses av dette nye princip som sier, at nu maa vi alle forsøke paa at arbeide
680 sammen her i verden, skal ikke hele eller ialfald det gamle Europa bli en fattigstue. Det blir ganske nødvendig. Vi maa se og forstaa, at de fleste av de samfundsonder som kan repareres, de skyldes politiske, sociale, økonomiske og religiøse motsætninger. Det skyldes en kamp mellem alle disse motsætninger som tilspisser sig og utarter paa den mest urimeligste maate, fordi menneskene
685 ganske glemmer den gamle store sandhet om alle menneskelige interessers solidaritet. Men det som utvilsomt er tidsbølgen, som er den nye tid som kommer utenfra, det som blir den nye moral og dens nye tids opgaver mellem folkene, skulde det være ubrukelig naar det anvendes paa vort eget folk. Skulde vi kunne samarbeide med alle dem derute om fælles opgaver, men ikke
690 samarbeide med partierne i vort eget land, fordi vi er stivnet i nogen gamle partiorganisationer, i nogen gamle partiprogrammer, der som program betragtet ikke er værdt det papir de er skrevet paa? (Bifald).

695 Politik, mine damer og herrer, er levende liv. Politik er at bygge samfundet op
saaledes at det til enhver tid er i fuld kontakt og i fuld forbindelse med tiden, det
som er nyt i tiden, bygget fast og tømret op paa national grund, og her maa vi
huske paa at vi herhjemme ogsaa har meget at rette paa.

700 Den udvikling som i de senere aar har udviklet sig meget sterkt mellem by og
land, maa bort. Der har været en modsætning mellem by og land, og jeg tænker
de fleste av dere som bor i denne by har følt det likesaa sterkt som nogen anden,
hvor litet vi i mange retninger forstaar av denne bondebefolkning og
bondekultur som omgir os. Her maa et samarbeide til.

705

Vi maa forstaa at bonden har sin kultur like saa sikkert som vi har vor. Denne
kultur repræsenterer en ubruds linje i vort folks liv av de store kulturverdier
som bonden raader over, den sunde bondesans som han gjennem generationer
har vist ogsaa i vort offentlige og politiske liv, som han har kanske baaret
710 sterkere frem end nogen anden. Den maa vi nyttiggjøre i vor fælles gjerning.
(Bifald).

Det nytter ikke at komme med særinteresser, det nytter ikke at opkonstruere
motsætninger som vistnok er der, men som betyr saa forfærdelig litet i det som
715 skiller i forhold til det store som binder. Naar f.eks. Riksmålsforeningen - jeg er
riksmålsmand, jeg tror vort riksmål efterhaanden skal kunne utvikle sig
saaledes, at det gir et fuldgjeldig uttrykk for det norske folkemaal - naar vort
riksmålsfolk i snævert trangsyn efter min mening, undskyld at jeg sier det,
driver en trafik eller en agitation mot landsmaalet, som paa mange maater
720 ganske fornægter landsmaalets store kulturhistoriske betydning som et organ for
de mennesker som er født op i det og elsker det like saa meget som vi elsker vort
bymaal, saa er det at bringe splittelse ind paa et omraade, hvor den absolut ikke
hører hjemme. Skal vi komme ut av dette uføre, maa vi staa sammen, da maa vi
lære den enkle regel, som enhver forstandig mand ogsaa praktiserer i sit eget
725 privatliv, at der er forskjell paa livsverdiene, de smaa og ringere verdier maa
underordnes de store og samlende. Og i tider som disse at ville reise alle disse
særinteresser baade i den ene og den anden form, det viser hvor forfærdelig litet
mange i dette folk endnu forstaar betydningen av det store samarbeide og den
store samling som maa komme. Jeg har hat den lykke i mit liv at faa være med i
730 en stor samling. Det var samlingen i 1905. (Endeløst bifald) (Til en røst i
forsamlingen: Var der nogen som ønsket ordet?).

Vort folk var dengang i nød, i stor nød. Situationen var farlig, det var ganske
735 klart for os alle, at ethvert forsøk paa at løse den floke, ethvert forsøk paa atter at
komme paa klar grund ved partiforanstaltninger var ganske unyttig. Skulde vi
vinde frem, kunde det bare ske paa den maate, at vi sluttet os sammen. Vi
suspenderte alle vore særmener, alle programmer lange og korte de lot vi
ligge. Vi blev enige om at nu vilde vi staa som én mand og én vilje om det ene
740 store maal at gennemføre Norges frihet og fulde selvstændighet. (Stormende
bifald.) Det øket vor kampglæde, det gav os baade staa i viljen og kraft i armen.
Vi følte at her stod et samlet folk, som var vilig til at bringe hvilketsomhelst
offer, hvor det gjaldt at opnaa det ene fornødne. Der var ingen av os som spurte
om vi var venstremænd eller høiremænd. Der var ingen av os som spurte hvad
745 der stod i det ene eller det andet program. Vi hadde en følelse av at nu gik
historiens vingesus over vore hoder, nu fik vi handle som mænd.

Der kan komme en tid, hvor der blir stillet de samme krav. Der kan komme en
tid, hvor det skal vise sig at vi alle maa staa sammen, vi maa opgi vore
750 særmener, vi maa ikke henge os hverken i programmer eller andet. Vi maa se
at redde denne skute saa godt vi kan. Vi har ikke vundet vor politiske
selvstændighet først i 1814 og saa gjennom en lang og tung kamp i mange aar
hen til 1905 for at vi nu skal miste den igjen paa en anden maate, for at vort
økonomiske liv skal bli saaledes at vi ikke lenger blir et selvstendig folk, at vi
755 laaner og laaner op til ørene hos utlandet og maa ta alle de konsekvenser som
derav følger.

Vi maa forstaa at vi som har den nationale følelse gudskelov endnu nogenlunde
i os, vi som føler os bundet til denne nationale jord, at her hører vi hjemme, at
760 her vil vi leve, vi har ogsaa ret til at si at vi vil staa sammen hvis de herrer som
søker sine idealer i Moskva kommer og vil ødelægge vore hjem og vor ungdom.
(Voldsomt bifald).

Hvis dette valg som nu skal foregaa paa mandag, hvad jeg inderlig haaper vil
765 bringe et flertal for det samlede høire og frisindede venstre og bondelaget, saa
maa der selvfølgelig komme op det spørsmål hvorledes dette samarbeide skal
etableres. Saaledes som situationen ligger an er det absolut nødvendig at der
skapes en regjering, ikke en mindretalsregjering som henger i luften som den
nuværende, men en fast regjering, tømret op paa et flertal som er villig til at
770 underordne sine særinteresser under de store. Jeg skal ikke uttale mig om

formen for dette samarbeide. Det er meget mulig at formen kan være forskjellig. Jeg vil ikke gi noget raad, for jeg staar ikke oppe i aktiv politik, og jeg har ingen grund til at forsøke de forskjellige metoder. Men saameget forstaar jeg, at en slik
775 samling, hvis vi faar dette flertal, den er ikke alene ønskelig, men absolut nødvendig for det norske folk, det vil si de dele av det norske folk som har skapt dette flertal. De vil ogsaa kræve at det flertal gjør sin pligt.

Der har vi, mine damer og herrer, det lykkelige tilfælde, at denne by paa mandag
780 vil sende den mand til stortinget som mere end nogen anden er skikket til at lede og gjennomføre et saadant samarbeide. (Bifald).

Der er i vort politiske parti mellem vore borgerlige partier ingen mand som staar saa høit som Abraham Berge, ingen som kan gjøre hans gjerning, ingen som kan
785 binde de store interesser hos byfolk og bonde sammen paa samme maate som han. Der er fremragende politikere vistnok, jeg kjender dem forresten ikke saameget baade i det ene og det andet parti, men av dem jeg kjender - jeg holder mig bare til lederne - med al respekt for Ivar Lykkes dygtighet og Mellbyes dygtighet, begge førere den ene for høire og den anden for bondepartiet, saa vil
790 jeg si at ingen av dem efter mit skjøn har betingelser for at forme, sveise sammen disse partier saaledes som Abraham Berge. Han har de dype røtter i vor nationale jord. Han har fra sin ungdom av staat bondebefolkningen og bønderne saa nær som nogen. Han kjender smaafolks kaar bedre end nogen anden, og han representerer en intelligens og en politisk dygtighet som kanske
795 for øieblikket er uten sidestykke i vort offentlige liv. (Bifald).

Det er ikke en ære for Abraham Berge, men det er en ære for denne min kjære fødeby, Bergens by, som jeg holder like saa meget av som nogensinde, at den kan faa sende Abraham Berge som sin første representant. Han vil bedre end nogen
800 anden forstaa at være det samlende element. Han vil om det behøves gjennomdrive den samling som er nødvendig og som maa ske hvis vi ikke vil risikere at komme op i de allerstørste ulykker.

Denne samling har til opgave at værne om alt det som er os kjært, værne om vort
805 land, værne om vor politiske og økonomiske uavhengighet, om vore kulturverdier, vor ungdom og vort hjem. Maatte valget bringe et slikt resultat.

Dette er det væsentligste, mine damer og herrer hvad jeg iaften hadde paa hjertet at si. Naar Moskowiterne holder møter og forlater sine møter pleier de at

istemme internationalen. Jeg foreslaar dere at vi avslører dem med at heise det norske flag og enstemmig synge fædrelandssangens første vers. (Endeløst bifald).

815

Kilde

En norsk høvdings testamente: Statsminister Christian Michelsens siste store tale. Bergen 1924

820

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/appell-til-det-norske-folk>

825

830

835

840

845